

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПРАВА І ДЕРЖАВИ

УДК: 340.12.(075.8)

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2411-2054.2019.36.184843>

В. П. Плавич, докт. філос. наук, канд. юрид. наук, професор,
академік, Заслужений діяч науки і техніки України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: plavich45@ukr.net

ДУХ ЯК ВЗАЄМОДІЯ МИСЛИТЕЛЬНО-СПОГЛЯДАЛЬНИХ ТА ВОЛЬОВИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДИНИ ЯК ДУХОВНОЇ СУТНОСТІ

Виявлено трансцендентні і раціонально-помежові основи суб'єктивно-свідомого (внутрішнього) світу людини. В статті аналізуються поняття «дух», який змістовно пов'язаний з поняттями «свідомості» і «душі», які є його видами або формами суб'єктивного духу. Звернуто увагу на атрибути духу. Розум має найвищу духовну цінність і є основним атрибутом духу. Підкреслено, що дух нескінченно багатший, значно вищий від природи, він поглинає і розум, і природу в собі, має внутрішній правовий зміст.

Ключові слова: дух, феномен духу, субстанція духу, дух як стан активності.

Найважливіші проблеми особистісного життя людини, глибинні основи її існування пов'язані з феноменами духу, душі, свідомості, свободи, добра та справедливості. Мова йде про основні поняття культурного буття людини, поза якими не може здійснюватись процес відтворення поколінь, а сам процес життя і діяльності втратить смисл. «Наука про дух утворюється в опозиції до наук про природу», тобто до природничих наук. Нова традиція, яка йде від Ф. Шлейєрмахера, В. Віндельбанда, Г. Ріккєрта, орієнтує наукове пізнання на індивідуальне. Гуманітарне мислення не може вибудовуватися без серйозного методологічного структурування на головні складові – дух і душу. Формування поняття «духу» характеризує самоздійснення суб'єкта, його здатність відтворювати себе у предметному світі соціокультурної реальності та розпредмечувати цей світ через діяльність творчої особистості. У якості єдності процесів опредметнення і розпредметнення, дух виступає в об'єктивній і суб'єктивній формі, які через почуття, розум і волю постають основою теоретичної діяльності продуктивного мислення [1, с. 19].

У феноменологічній традиції (М. Мерло-Понті, Е. Гуссерль) у життєвому світі людини відбувається становлення «духовності і фактору духу» як основи індивідуального «я» та його мислення.

Дух людини завжди має внутрішній правовий зміст, тобто в душі міститься право, яке регулює думки, почуття, пристрасті і дії. Але в цьому випадку, йдеться про метаграниці буття, де дух людини набуває абсолютного виміру, має онтологічне призначення.

Метою статті є з'ясування філософсько-правового уявлення про дух в антропологічному просторі, виявлення методологічних домінант антропології права, субстанційних властивостей духу, розглянути людину як космопланетарний феномен і виявити її специфіку.

Постановка проблеми. В умовах перманентних процесів трансформації сучасної української держави особливої значущості набувають вирішення завдань модернізації суспільного порядку в нових соціально-історичних, духовно-культурних, глобально-економічних, ціннісних контекстах. Внаслідок чого, актуалізується проблема: чи мають спільні точки дотику «сучасне мислення» і «національна модернізація», і які вектори

розвитку вони встановлюють в Україні? Постає необхідність виявити яким чином мислення, інтелект, творчість, а разом з ними знання і наука у своїй діяльності обумовлюють продуктивний поступ українського суспільства та його соціальних інститутів в реалізації тих завдань, які ставить глобальний світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософська проблема духу, що прямо співвідноситься з метафізичним розумінням постнекласичного вчення українського соціуму, розглядали видатні науковці нашого часу В. Бех, А. Бичко, І. Бичко, В. Волонкова, Л. Губернський, А. Єрмоленко, В. Загороднюк, В. Кушнірець, В. Нічик, В. Плавич, М. Попович, В. Ярошовець та інші.

Предмет наукових досліджень становить також доробок вчених, які безпосередньо займаються Духом, зокрема: Є. Андрос, Б. Вишеславцев, Г. Гусев, У. Джемс, С. Кримський, Ж. Мартен та інші. Суб'єктивний дух є творчою енергією людини, яка виявляє себе в її почуттях, розумі та волі, стає основою теоретичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Стиль сучасної метафізики – це дух інновації, як дух харизматичної думки, зокрема, метафізики надії, оскільки це впливає на престиж субстанціональної волі, на авторитет, що здійснює повагу і до культурології, і до суспільства, що оперує поняттями, що мають емпіричну основу. Спекулятивна, дедуктивна метафізика втратила громадську довіру, але з'являється інтерес до індуктивної метафізики, таких дефініцій як «ідея», «час», «простір» органічно пов'язує космологію та соціологію як з футурологічними аспектами постнекласичної метафізики історії, та із емпіричним матеріалом із сфери націєгенезу та його науковою і релігійною інтерпретацією [2, с. 127].

Німецька класична філософія вводить поняття «дух», щоб зрозуміти сутність феноменів землі і неба, природи і суспільства; особливостей Бога і людини, окремої спільноти, епохи; дух дозволяє зрозуміти мистецтво, політику, творчість; дух є синтезом різних націй і держав, етносу і людини; дух є модусом одухотворення нації тощо.

Архетипізація (грец. – початок, образ) – принцип синтезу (метафізичних) загальних орієнтирів історичної пам'яті й етногенезу, і розуміння духу націєгенезу, що підживлює і цивілізаційно-громадянський перехід соціуму на межі тисячоліть на еволюційний шлях національного буття. Проблема з'ясування метафізичних ознак переходу сьогодні з минулого у майбутнє тісно пов'язана з тезою про «серцеве поєднання» архетипів цивілізаційного народження духу нації. Відбувається поступове вдосконалення футурології громадських інтенцій, що завжди призводить до катарсису і звичайної людини, і всіх тих, хто ситуативно, по-справжньому грає роль носія (відтворювання) архетипів духовності, порівнюючи його в сфері національної свідомості, з комплексом націонал-нігілізму тощо, оскільки є громадське домагання опредметнити поняття «дух».

Людина має триєдину антропологічну будову: тіло, душа, дух. На наш погляд, розглядати цю будову необхідно в природному і надприродному правовому просторі, тобто здійснити правове обґрунтування. Найбільше проблем виникає з духом людини, її думками, почуттям, свідомістю, тобто із внутрішніми характеристиками та категоріями особи. Завдяки зусиллям прихильників софійського втілення опальної метафізики (С. Б. Кримський та його однодумці), в умовах сьогодення актуалізується методологія справжнього вивчення духу.

Формування поняття «духу» має тривалу історію, в першу чергу, у філософії та релігії. Але найбільш концептуального виразу «дух» набуває в гегелівській філософії, де він постає як суб'єкт – жива істота, наділена розвиненою свідомістю і самосвідомістю. В цьому відношенні дух є осередком, концентрацією в єдиній людській особистості всіх її суб'єктивних сил. Він сам (дух) – активна, діяльна сила людини, спрямована на пізнання і творче перетворення об'єктивного світу. Ця сила виявляє себе як в емоційно-чуттєвій формі (духовні почуття), так і в інтелектуально-раціональній формі (розум), вона виявляє себе далі, у здатності людини до сприйняття, теоретичного осягнення світу (теоретичний дух) і до її (людини, суб'єкта) активного самовизначення у ньому (практичний дух або воля) [3, с. 281].

Дух – це не субстанція, а стан активності; це те, що робиться всередині діяльності під кутом зору трансформації «стану речей» у «стан ідей» та розкриття «стану ідей» у «стан речей». Дух характеризує самоздійснення суб'єкта, його здатність відтворювати себе у предметному світі (зокрема, культурі) та розпредмечувати цей світ через творчу особистість, як єдність процесів творчого опредметнення та розпредметнення, дух виступає в об'єктивній та суб'єктивній формі. Суб'єктивний дух є творчою енергією людини, яка виявляє себе в її почуттях, розумі та волі, стає основою теоретичної діяльності та продуктивного мислення. Поняття духу, являє собою єдність «я» і не «я» суб'єкта і об'єкта, що є головним, визначальним як в актах свідомості, так і в мислиневій діяльності, опосередкованою духовністю [1, с. 19-20].

«Дух» змістовно взаємопов'язаний з поняттями «свідомості» і «душі», які розглядаються, зокрема, в гегелівській філософії, як певні форми суб'єктивного духу. У феноменологічній традиції: (М. Мерло-Понті, Е. Гусерль) свідомість, насамперед, індивідуальна, розглядається як «життєвий світ» людини, в якому відбувається становлення процесів «духовності» і фактору «духу» як основи індивідуального «Я» та його мислення.

В парадигмі гуманітарного мислення особливе місце займає проблема «духу». Дух – внутрішній вимір створюваного людьми світу, культури і соціуму. Він є творчою енергією людини, яка виявляє себе в її почуттях, розумі та волі, стає основою теоретичної діяльності. Гуманітарне мислення не може відбуватися без серйозного методологічного структурування на головні складові – «дух» і «душу». Дух є тим буттям, яке знає і завдяки цьому знанню визначає себе. Дух є свобода, так само свобода є субстанція духу [4, с. 386-387].

В умовах науково-технічного прогресу, економізації і технологізації «науки про дух» філософія почала втрачати своє значення [5, с. 142]. З точки зору Г. Гегеля родовим (загальним) поняттям є «дух», а «душа» і свідомість як певні форми суб'єктивного духу [6, с. 24].

Поняття «духу», як і «духовності», «вплетене» в структуру свідомості, визначаючи тим самим здатність і перспективи гуманітарного мислення. В міру історичного розвитку людства і експоненціального зростання знання все більшою мірою зростає значення і вплив духу (духовності), який стає об'єктом пізнання. Сегмент духу в рефлексіях філософського та інших стратегіях мислення в загальному об'ємі існуючого в суспільстві знання постійно зростає. «Дух» («духовність») все більше перетворюється в певну автономну і самоцінну реальність, підживлюючи платонічні теорії пізнання, різного роду теорії культури, «колективного суб'єкта», «еґології», «інтелекту» тощо.

У своїй «Філософії духу» Г. Гегель, розрізняв суб'єктивний і об'єктивний дух, вважаючи, що вони разом з «абсолютним духом» утворюють стадії, що їх послідовно проходить у процесі своєї еволюції «світовий дух», який реалізує себе в історії. «Дух» з самого початку оволодіває вже поняттям про себе, але «тільки ми, розглядаючи його, пізнаємо його поняття. Те, що дух приходить для того, щоб знати, що він є, це і складає його реалізацію. Дух істотно є лише тільки те, що він знає про себе самого» [6, с. 33].

Об'єктивний дух – це внутрішній, духовний вимір створюваного людьми світу, олюдненої природи (культури) і суспільства, центром якого є сама людина.

За своєю сутністю об'єктивний дух постає у вигляді інтерсуб'єктивного колективного досвіду всіх різновидів суб'єкт-об'єктної взаємодії, яка властива історичному процесу формування олюдненого буття. Саме таке буття і здатне до інтеріоризації у «внутрішнє буття» суб'єкта. Отже, суб'єктивний та об'єктивний дух виступають в органічній єдності. «Взаємопов'язаність об'єктивного та суб'єктивного в складі духу проявляється, зокрема, в тому, що він маніфестується через рольові структури діяльності суб'єкта та символічні витвори буття, що потребують індивідуальної розшифровки. У цьому відношенні дух виступає трансформаційним процесом взаємопереходів суб'єктивного та об'єктивного, універсального та індивідуального, формування та змістонаповнення» [7, с. 48].

До атрибутів духу, з точки його основних характеристик, – вважає С. Б. Кримський, належить: «1) активність як самотворча діяльність на перетині буттєвості та свідомості; 2) безконечність, тобто здатність до трансценденції, виходу з себе у все вищі ціннісні сфери, переходження усіх кордонів, здатності, що репрезентується невичерпними можливостями творчості та розуму суб'єкта; 3) свобода як самодіяльність, як необмеженість самовідтворення, вияв проєктивних сфер свого здійснення, шляхів затвердження своєї буттєвості; 4) абсолютність як самоцінність та властивість самовизначення своїх предикатів, як неодмінного джерела всіх форм перетворення існуючого; 5) самосвідомість у вигляді саморефлексуючого мислення та самопокладання смислу» [7, с. 48]. В результаті перед нами постає дух в його цілісності, в модальності можливості, у здатності виступати універсальною силою.

Можна стверджувати, що поняття «духу», якщо взяти його у всій його повноті, виявляє внутрішні, ідеальні аспекти всіх форм буття і діяльності. Пов'язаний зі свідомістю, сам «дух», проте, не може бути зведений до неї, оскільки не вичерпується самим тільки суб'єктивним, внутрішнім світом людини. Внутрішній світ (свідомість), як такий, протистоїть об'єктивному, зовнішньому світові. Розрізнення «Я» і «не-Я», діяльна протилежність суб'єкта і об'єкта, як зазначалося, є головним, визначальним в актах свідомості і духовної, мисленнєвої діяльності. Але як «дух» людина долає це протиставлення, оскільки і в зовнішньому світі вона знаходить ті самі визначення суб'єкта, а також реалізацію або втілення властивих їй ідеалів добра, істини, краси і справедливості. І в цьому суть духовного ставлення до речей. «Дух» – це процес одухотворення світу, процес, в якому він долає його зовнішність і відчуженість, шукає і знаходить в ньому тотожне собі [2, с. 284]. Або, як сформулював цю сутність духовного ставлення до світу Г. Гегель: «Дух є лише тільки те, що він знає про себе самого. Спочатку він є дух тільки про себе; його становлення для себе складає його здійснення. Але духом для себе він стає тільки через те, що себе уособлює, визначає себе, або робить себе своїм іншим, насамперед відносячи себе до цього іншого як до своєї безпосередності, але в той же час і сприймаючи його як інше» [6, с. 33].

Проблема «духовності» пов'язана з архетипічною укоріненістю людини в самодостатніх, самоцінних, благодатних і творчих, первісних сферах осмисленого буття. Тому вона завжди співзвучна часу життя людини і соціуму в їх темпоральній єдності.

Духовність завжди виступала як принцип самостворення людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конституювання особистості, її знання, свідомості духовності і мислення, як заклик до звершення того, що не здійснюється природним шляхом, а лише в контексті параметрів культури. Духовність – це «здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується собі тотожність людини, її свобода від жорсткої залежності і перед постійно мінливими ситуаціями. Духовність, в кінці кінців, призводить до свого роду смислової космогонії, поєднанню образу світу з моральним законом особистості» [8, с. 55-56].

Для мислення дух – це не суб'єктивне явище і не об'єктивна предметність, а трансформація одне в одне. Це ті миттєвості глибин одкровення, коли світовий, соціальний і духовний порядок відкривається людині як «прозора» повнота сущого. Це стан активності, який характеризує діяльність з опредметнення ідей і зворотньому розпредметненню її результатів, котра визначає семантичне поле культури. Духовний потенціал культуротворчої діяльності характеризується, в свою чергу, її здатністю надавати реальний смисл індивідуальному буттю.

«Для духу важливі не самі речі, а поєднуючий їх смисл. Справжній вияв речей, які він осягає крізь зовнішню оболонку. І дух переходить від яснобачення до абсолютної сліпоти, – коли порушуються життєві смисли подій» [9, с. 258], – писав А. де Сент-Екзюпері.

Шлях людини – це шлях духовного вдосконалення. Але воно може бути здійснене, якщо ти відповідаєш йому (шляху) своїми духовними запитами. У цьому контексті духо-

вний процес є відображенням не лише культури, а способом вибору духовності як шляху і служіння їй. В такому плані дух – це завжди момент самовизначення, це такий процес, в якому дух є тим буттям, яке знає і завдяки цьому знанню визначає себе. Іншими словами, дух є свобода або свобода є субстанція духу. Дана свобода так і залишалася б суто внутрішнім духовним актом, якби дух не був взаємопов'язаний із зовнішнім світом і якби сам не жив природно-тілесним життям. У безпосередній єдності з цим життям дух постає тим, що може бути назване «душею».

Дух людини завжди має внутрішній правовий зміст, тобто в душі міститься право, яке регулює думки, почуття, пристрасті та дії. Але ми маємо на увазі метаграницне буття, де дух людини набуває абсолютного виміру, має онтологічне призначення. Людина як антропний Всесвіт – розумна істота, яка має вічне, природне й надприродне призначення та живе одночасно у двох світах: фізичному та духовному. Вони символізують не тільки тіло і душу людини, бо цим ще не вичерпується повнота особистості. Над тілом і душею є щось вище – дух, який часто виступає в ролі судді над нами, дає оцінку особливого, вищого погляду, керуючись нормами природного права [10, с. 61].

Що важливіше в людині: дух чи душа? Вони є нероздільними. Це різні якості однієї суті. Дух не може дозріти без зрілої душі, яка дана для духу. Дух означає рухливе повітря, подих, подум, дихання (як носій життя). А душа – певна істота, яка може тимчасово чи назавжди покинути тіло, привид, саме життя. Хоча життя і дух – це дві цілком самостійні, ані одна до одної, ані до жодного іншого кореня незводимі сили: просторово-часове (космічне життя) протистоїть позапросторово-часовому (акосмічному) духу [11, с. 145-146].

Дух – предметна, нематеріальна, субстанційна засада буття, що має метафізичну природу, виступає у двох основних формах – надособистісної і антропологічної [12, с. 102].

Під духом розуміють всесвітнє інформаційне середовище, яке містить програму розвитку матерії. Тобто дух виступає інформаційним (енергетичним) простором людини, її ідеями, пануванням над часом. З іншого боку, згідно з енциклопедичним визначенням, дух – потенціал творчої активності, того переходу від стану речей до стану ідей (і навпаки), що постійно здійснюється всередині діяльності. Дух характеризує самоздійснення суб'єкта, його здатність відтворювати себе в предметному світі (зокрема, культури) та розмежовувати цей світ через творчу особистість [13, с. 177]. Іншими словами, дух є як мінімум всією культурологічною діяльністю людини. Тоді дух людини причетний до її інтелекту, який забезпечує культурні процеси життєдіяльності.

У класичному розумінні дух проявляється в трьох формах буття: як дух окремої людини (персональний, особистий, суб'єктивний), як загальний дух (об'єктивний) і як об'єктивований дух (сукупність завершених творінь). Персональний, особистий дух стає самим собою завдяки вrostанню індивіда у сферу об'єктивного духа, в духовну сферу, культуру, яку він застає і яку може (частково) засвоїти за допомогою виховання й освіти. Об'єктивний дух пов'язаний з особистим духом шляхом історії духовного життя людини (звідси також «живий дух»), з об'єктивованим духом – шляхом історії духу. Носія об'єктивного духу ми називаємо особистістю. У найбільш чистому і ясному вигляді об'єктивний дух проявляється там, де його зміст найменше наочний, в нормах мислення, в понятті і судженні, тобто у сфері логічного. В об'єктивованому душі у творах науки та мистецтва пізнається живий дух, який він створив. Тобто духовні блага – одночасно могили й джерела життєвого духу. Гегель твердив ще про абсолютний дух, незалежний від будь-якого земного носія, тотожний з чистим Божим духом, який розглядається як ідеальне ціле [11, с. 146].

Дух людини – це інтелект, здібності, мета, принципи, воля (духовна, бо ще є тілесна), логічний аспект і все те, що виходить з інтелекту, розуму, з принципів розумового життя, з думки. Оскільки думка – акт мислення, частина процесу мислення або його результат, зміст, продукт мислення, ідея [13, с. 176], то це означає, що дух пов'язаний з думками людини, її інтелектом, розумом, мозком. Але ці поняття мають свої призначення.

Значення слова «дух» у традиційному розумінні тяжіє до емоційної, вольової і релігійної сфер, тим часом як розум – до сфери пізнавальної [14, с. 354].

Дух, думки, розум мають істотно відмінну природу від фізичних об'єктів. Так, характерною рисою думок є інтенційність (прагнення, намір), а дух і розум виводяться з інтенційності [15, с. 14]. Зокрема, розум, пов'язаний з об'єктами фізичного й духовного світу, а людський дух є органом, мета якого взаємодіяти з об'єктами духовного світу: розуміти їх, робити в них свій внесок, брати участь у них і спонукати їх, впливати на фізичний світ [16, с. 155-156].

Мозок людини належить в основному до біологічного світу, хоча має й нефізичні властивості. Якщо не пошкоджений мозок людини, то діє розум, розвивається інтелект, висловлюється думка, здійснюються міркування. Це означає, що дух людини «працює». Але дух не є функцією мозку. Мозок (і нервова система) є знаряддям, необхідним для духу, доки той перебуває в тілі. Матеріальність мозку не гарантує захисту його від пошкоджень. Тому коли мозок пошкоджений, то дух не функціонує. Хоча в окремих (особливих) випадках людський дух може навіть пізнавати й спілкуватися без допомоги мозку (наприклад, під час сну чи після смерті). Адже в людському мозку і нервовій системі психічні й фізіологічні процеси відбуваються паралельно і взаємозалежно.

Безсмертність духу дозволяє йому виходити з тіла і без нього подорожувати, «бачити», спілкуватися. Розум звик контролювати ситуації, уві сні це зробити неможливо, і дух видає певну програму сновидінь, але для уникнення негативних впливів під час сну голова повинна бути направлена на північ, щоб дух функціонував згідно із законами магнітних силових ліній. Тоді сновидіння будуть відображати реальні (чіткі) мандрування духу в просторі варіантів, де існує множина сценаріїв. Недарма деякі дослідники вважають, що дух є чужим захожим на нашої планеті [16, с. 354]. Частіше це відбувається шляхом впливу енергії Космосу на людину (передусім на хребет). Далі нервова система дає інформацію мозку, який її продукує «перероблений», контрольований дух. Оскільки дух є вільним, то він потребує звільнення від впливу мозку, що й здійснюється під час сну.

Дух, доки є в тілі, бере від чуттів, свідомості, підсвідомості, спогадів мозку елементи (матеріальні), які має об'єднувати в загальну ідею. Психічний стан людини – це фактично стан духу [16, с. 354]. Дійсно, емоційна і вольова психічні сфери є й у тварин, але вони не керовані розумом. Гнітючі, негармонійні думки негативно впливають на культурологію духу. Тому дослідники вважають дух подарунком для людини в момент народження, а з іншого боку – власним творінням людини в міру її розвитку.

Якщо вважати, що дух людини як енергія був створений відразу, коли вона народилася, то людина повинна довіряти духу. Справа в тому, що дух готує для себе краще матеріальне тіло, хоча й він користується ним тимчасово, і дає йому імпульси до правильного життя. Він є рухом вперед і генерує внутрішню, безперервну роботу, штовхає мозок до творчості, вибору варіантів поведінки, що й означає саме життя людини.

Кожна людина має екстрасенсорні здібності, але вони повною мірою не використовуються. Це залежить від уміння людини утримувати свій дух у природноправовому полі. Оскільки енергія, яка входить у тіло людини, формується думками, то вони можуть порушувати течію енергії. Крім того, екстрасенсорні здібності, тобто позитивна аура людини, підвищуються при правильному харчуванні, регулярному відпочинку. Це сприяє нагромадженню позитивної енергетики у вигляді калорій, які підживлюють дух людини.

Власне «переробка» людиною космічної енергії має культурологічний сенс. Як наслідок дух у кожній людини має особисті відтінки, що залежать від думок, бажань, зосереджень, намірів. У духовному житті людини реалізуються фактично не бажання, а наміри, тобто певні можливості людини.

Намір – це рішення людини виконати певну дію й домогтися конкретного результату. Намір пов'язаний з волею, він сам є вольовою установкою для людини, передусь дії, а тому виступає її організуючим фактором [17, с. 224]. Йдеться про здійснення задума-

ного, про умисел як форму вини, що означає усвідомлення особою суспільної (а також космічної) небезпеки скоюваних нею діянь. У намірах людина зосереджує свій дух, який може бути правомірним або неправомірним і має велику енергетичну силу. Треба вміти використовувати внутрішні наміри людей для досягнення своєї мети. Саме бажання характеризує концентрацію уваги на самій меті і практично не має сили.

Наміри відображають стан свідомості людини. Силу свідомості несуть два енергетичні потоки – космічний і земний.

Свідомість як важлива категорія філософії – це людська здатність ідеального відтворення дійсності. Розуміння сутності свідомості прямо залежить від вирішення питання про взаємовідношення духу і природи, матерії і свідомості. Визнання первинності ідеального призводить до перетворення свідомості на самостійну сутність, яка творить світ [18, с. 285]. Тобто свідомість є специфічним проявом духовності людини в сприйнятті енергетичних космічних потоків і скеруванні у Космос власного енергетичного потоку за законом збереження енергії. Тоді, коли людина діє за законом збереження енергії, вона рухається нібито за енергетичною течією, прислухаючись до духу без зайвих зусиль і при цьому зберігається космічний порядок, онтологічний стан. Іншими словами, свідомість людини є соціальним станом, який підтримує свободу духу.

Свідомість передбачає набуття людиною певних знань, життєвої мудрості, сторонніх порад. Але це повинно здійснюватися під «патронатом» любові. Земна мудрість, тобто знання без любові, породжує гордість, гордовитість, самовпевненість, тоді серце стає жорстоким. Особливо небезпечним є той стан, коли негативні моральні якості потрапляють у підсвідомість, де відбувається багато самостійних процесів. Зауважимо, що свідомість майже не проникає в підсвідому зону. Певні прориви трапляються тільки під час сну. Життя людини здебільшого проходить у підсвідомому стані з інформаційним підживленням підсвідомої зони. Якщо таке підживлення буде агресивним, то агресивним буде й дух людини, що передбачає її недовговічне життя. Для приведення духу до норм природного права свідомість необхідно повернути в лоно любові [10, с. 66].

Для піднесення духу потрібні різножанрові пісні, але постійною є потреба в ліричних та народних, де звеличується призначення людини на Землі, любов до світу, до людей, розкриваються людські болі як розплата за вчинені помилки тощо.

Отже, духовними актами для людини є любов, емоції, пристрасті, думки, воля. Емоції, пристрасті і думки бувають з відхиленнями від норм природного права, але вони формують дух людини згідно зі своїми проявами. Тому для духу важливими є культура цих духовних актів, загальнокультурні надбання, які перебувають у природноправовому просторі. Любов не потребує корекцій. Ця сила не керована, але розум повинен чинити особливий вплив.

Важливо звернути увагу на атрибути духу. До них належать: 1) активність як самотворча діяльність на перетині буттєвості та свідомості; 2) безкінечність, тобто здатність до трансценденції, виходу з себе у все вищі ціннісні сфери, до перетину усіх кордонів; 3) здатність, що репрезентується невичерпними можливостями творчості та розуму суб'єкта; 4) свобода як самодіяльність, необмеженість самовідтворення, виявів проєктивних сфер свого здійснення, шляхів утвердження буттєвості; 5) абсолютність як самоцінність та властивість самовизначення своїх предикатів як неодмінне джерело усіх форм перетворення існуючого; 6) самосвідомість як саморефлексивне мислення та самопокладання смислу [13, с. 177].

Загалом, атрибути духу зводяться до мозкової оболонки та психічних особливостей людини, зокрема до розуму та свободної волі. Звичайно, підвищене, величезне в людині – її розум як частина світового духу. Будь-яка людина реагує болісно на недоліки, пов'язані з розумом, що не можна сказати про професійні чи побутові хиби. Справді, розум представляє дух як субстанційну першооснову дійсності, як можливість пізнання природних явищ. Тому розум має найвищу духовну цінність і є основним атрибутом Духу. Свобідна воля як духовний акт – велика цінність для людини, для її духу. Людина

завжди вибирає ті життєві процеси, де можливі прояви свободної волі дії навіть у супереч власним інтересам.

Атрибути духу допомагають людині осмислити себе в ролі істоти, відкритої для світу, для самовдосконалення, творчої, універсальної та свободної [18, с. 91]. І тут головними ознаками духу є здатність людини розділити сутність та існування, онтологію й деонтологію. Саме завдяки розуму й свободній волі людський дух проявляє себе передусім у глибинних питаннях філософії. Навпаки, невміння здійснити такі розмежування засвідчує слабкі ознаки духу людини, її неусвідомлене перебування у Всесвіті, а значить, потенційну схильність до порушення норм природного права.

У релігійній літературі дух поділяється на такі види: страх, пізнання, сила, погрози, розуміння, мудрість, пристрасті. Кожен вид заслуговує на особливу увагу, оскільки діяльність людини є багатоплановою, альтернативною, багатосторонньою. І все передбачити неможливо. Однак ці види духу можна звести до одного – до духу любові, який виражає правомірне ставлення людини до Всесвіту шляхом духовних актів.

Центр духу, особа – ані предметне, ані матеріальне буття, а лише постійно самоздійснювана у самій собі впорядкованою будовою актів [19, с. 60-61]. Тому духовність – вищий спосіб життя, істина душі та свідомості.

Творчі можливості людини як духовної істоти свідчать про те, що, окрім мислення, вона має ще й вольове ставлення до реальності. Дух як взаємодія мислительно-споглядальних та вольових процесів постійно об'єктивується в артефакті, створюючи світ культури [13, с. 179]. Незважаючи на те, що раціональне визначення духу неможливе, що це безнадійна спроба для розуму, що про дух не можна скласти поняття, можна лише вловити ознаки духу. Зокрема, дух на Землі виражений в любові, добро в співчутті, справедливості, творчості, свободі, обов'язку тощо, в об'єктивності, а в екзистенційній суб'єктивності [18, с. 90]. Отже, дух нескінченно багатший, значно вищий від природи, він поглинає і розум, і природу в собі [16, с. 161]. Дух творить вічні ідеї і сам є вічним як і природне право.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи феноменологічний (Г. Гусерль) аспект буття «сінергетичного віку» (Г. Пригожин), дух є субстанція екзистенціалізму. Наприклад, трансцендентальна свідомість існує як поняття дорефлексивне, але футурологічне, бо воно є чистою, безтілесною активністю, що пояснюється в дусі екоонтології [2, с. 318-353].

Абсолютний Розум, є дух, який розкриває метафізичний смисл майбутнього в логіці понять, у тому числі онтологізуючи перспективи національного духу, бо сучасні уявлення харизматичної постаті треба у дусі істини порівняти з визволенням від «повзучого емпіризму», а дух ноосферних роздумів зберегти від роз'єднання – з «Промислом Божим». Це в якійсь мірі може сприяти розумінню і волі української нації, і створенню якісної системи духовного осмислення критеріїв істини, але на терезах слов'янських важелів православ'я. Етноконфесійні важелі буття інтерпретувались по-різному, зокрема, І. Кант з гносеологічною чіткістю встановив взаємодію між мисленням і пізнанням, бо проблема духу істини заторкує філософами метафізики і культури через моральний імператив тощо.

Дух-природа-людина-управління цивілізацією потребує заміни техногенної регуляції на ноогенну саморегуляцію, щоб негайно усунути цей глобальний негативізм, як деякий «льодовиково-спекулятивний» постпозитивістський період, що посилює страхіття цих глобальних фінансових суперечок. Він став можливим, і, в наслідок «доларового фетишу», хоча гроші не витримали іспит, як всесвітній еквівалент моральних цінностей.

Від самої категорії «Дух» не відмовляються зараз навіть ліворадикальні політичні діячі в Україні, хоча її продовжували активно використовувати і містики, і теологи, і войовничі націоналісти. Вона придбала у деяких маргінальних колах якийсь містично-теологічний, сектантський сенс, хоча духовне життя, духовна діяльність, духовне виробництво і т.д. висувають відповідне осмислення метафізично-індуктивного погляду на метаморфози Духа і феномени національного буття (навіть його постмодерністського

модернізування під основи філософії «наукового націоналізму» лише засвідчує про відчуження політичної нації).

Методологія постмодернізму, що відтворює і шляхетні ідеали духовної еліти та «масову людину» у душі «наукового націоналізму», майже була виключена як непостне-класичний конструкт духовного простору України, оскільки створюється нова парадигма, яка не дає можливості «черговому танцю» на труднощах становлення незалежної України, чи переписування її історії «олівцем механічного спостерігача історії» тощо.

Потрібно наголосити, що людина – це космопланетарний феномен. У ній зосереджується Всесвіт. Структура людини повторює його структуру, тому вивчення природи людини – ключ до пізнання Всесвіту, чинних розуміння права [20, с. 41].

Ми живемо у тривимірному просторі, а «стародавні» стверджували, що їх шістнадцять, життя насправді вічне, і люди не вмирають – вони роблять крок в одне із різноманітних змін нашого величезного світу [20, с. 37].

Список використаної літератури

1. Іванова Н. В. Духовно-онтологічні стратегії мислення: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Наталія Володимирівна Іванова; наук. консультант Є. Р. Борінштейн; Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2017. – 40 с.
2. Скловський І. З. Метафізика української ідеї в контексті етносоціальних змін на межі тисячоліть. Дис... д-ра філос. наук : 09.00.03 – Соціальна філософія та філософія історії. Одеса, 2013. – 432 с.
3. Гусев В. І. Вступ до метафізики / В. І. Гусев. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
4. Іванова Н. В. Духовно-онтологічні стратегії мислення: соціально-філософський аналіз: монографія / Наталія Володимирівна Іванова. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 420 с.
5. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М.: Добросвет, 2000. – 387 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Філософія духа // Енциклопедія філософських наук в 3-х т. – Т.3. – М.: Мысль, 1977 – 471 с.
7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
8. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский – К.: Курс, 2000. – 308 с.
9. А. де Сент-Экзюпери. Южный почтовый. Ночной полет. Планета людей / А. де Сент-Экзюпери. – М.: Детская литература, 1983. – 1056 с.
10. Сливка С. С. Проблеми філософії права : навч. посіб. / С. С. Сливка. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 192 с.
11. Философский словарь: Основан Г. Шмидтом Шишкофф Г. (под ред.), Малинин В. А. (общ. ред.) М.: Республика, 2003. – 575 с.
12. Бачинин В. А. Философия права. Краткий словарь / В. А. Бачинин, В. П. Сальников. – СПб.: Лань, 2000. – 400 с.
13. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
14. Поппер К. Р. Объективное знание. Эволюционный подход. Пер. с англ. Д. Г. Лахути. Отв. ред. В. Н. Садовский. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 384 с.
15. Патнем Г. Розум, істина і історія / Гіларі Патнем. [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К.: Видавничий дім «Альтернатива», 2003. – 232 с.
16. Пушкин В. Г. Сущность метафизики от Фомы Аквинского через Гегеля к Ницше и Мартину Хайдеггеру / В. Г. Пушкин. – СПб.: Лань, 2003. – 480 с.
17. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
18. Краткий философский словарь / Подгот.: Алексеев А.П., Васильев Г.Г., Воробей Ю.Д. и др.; Под ред. А. П. Алексеева. – М.: Проспект, 2000. – 397 с.
19. Проблема человека в западной философии. Переводы / Сост. и послесл. П. С. Гуревича; Общ. ред. Ю.Н. Попова. – М.: Прогресс, – 1988. – 552 с.
20. Плавич В. П. Філософсько-правові проблеми феномену «душі» // Правова держава. Одеса, Фенікс, 2019. – С. 36-42.

References

1. Ivanova N. V. (2017) Spiritual-ontological strategies of thinking: socio-philosophical analysis. Candidate's thesis. – Odessa: ONUU [in Ukrainian].
2. Sklovsky I. Z. (2013) Metaphysics of the Ukrainian idea in the context of ethno-social change at the turn of the millennium. Doctor's thesis. Odessa. [in Ukrainian].
3. Gusev V. I. (2014) Introduction to metaphysics. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

4. Ivanova N.V. (2016) Spiritual-ontological strategies of thinking: asocio-philosophical analysis. Lutsk: Vega-Druk [in Ukrainian].
5. Baudrillard J. (2000) Symbolic exchange and death. Moscva: Dobrosvet [in Russian].
6. Hegel G.V.F. (1977) Philosophy of the spirit. (Vol. 3.) Moscva: Mysl' [in Russian].
7. Krymsky S.B. (2003) Inquiries of philosophical meanings. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
8. Krymsky S.B. (2000) Philosophy as a way of humanity and hope. Kyiv: Curs [in Ukrainian].
9. A. de Saint-Exupery (1983) Southern Postal. Night flight. Planet of people. Moscva: Detskaya literatura [in Russian].
10. Slivka S.S. (2015) Problems of philosophy of law. Harkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Malinin V.A. (2003) Philosophical Dictionary. Moscva: Respublika [in Russian].
12. Bachinin V.A. (2000) Philosophy of Law. Brief Dictionary. St. Peterburg: Lan' [in Russian].
13. Shinkaruk V.I. (2002) Philosophical Encyclopedic Dictionary. Kyiv: Abris [in Ukrainian].
14. Popper K.R. (2002) Objective knowledge. The evolutionary approach. Moscva: Editorial URSS [in Russian].
15. Patnem G. (2003) Mind, Truth and history. Kyiv: ydavnychiy dim «Alternatyva» [in Ukrainian].
16. Pushkin V.G. (2003) The essence of metaphysics from Thomas Aquinas through Hegel to Nietzsche and Martin Heidegger. St. Peterburg: Lan' [in Russian].
17. Goncharenko S. (1997) Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
18. Alekseev A.P., Vasiliev G.G., Vorobey Yu.D. (2000) Brief Philosophical dictionary. Moscva: Prospect [in Russian].
19. Gurevich P.S., Popova Yu.N. (1988) The problem of man in Western philosophy. Moscva: Progress [in Russian].
20. Plavich V.P. (2019) Philosophical and legal problems of the phenomenon of «soul». Odesa, Feniks [in Ukrainian].

Стаття надійшла 13.11.2019

В. П. Плавич, докт. филос. наук, канд. юрид. наук, профессор, академик,
Заслуженный деятель науки и техники Украины
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: plavich45@ukr.net

ДУХ КАК ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЫСЛИТЕЛЬНО-НАБЛЮДАТЕЛЬНЫХ И ВОЛЕВЫХ ПРОЦЕССОВ ЧЕЛОВЕКА КАК ДУХОВНОЙ СУЩНОСТИ

Резюме

Рассматривая известную антропологическую триаду (тело, душа, дух) и сопоставляя духовное и телесное, следует отдать предпочтение верховенству духа над телом, первичности мысли и чувства над действием, требующих умственных усилий. Итак, деятельное состояние ума, души и духа человека определяет направление процесса «очеловечивания», формирует важные методологические доминанты антропологии права. Антропология права (положительного и естественного), в целом, – учение о человеке как существе, которая создается правовым порядком. Этот процесс наполнен как онтологическим, так и деонтологическим содержанием. Нужно отметить, что человек – космопланетарный феномен: в нем сосредотачивается Вселенная. Структура человека повторяет ее структуру, поэтому изучение природы человека – это ключ к познанию Вселенной, фактор понимания права. Настоящий мыслитель не ищет упрощенных решений и всегда готов уточнить свои взгляды, открывая новые грани бесконечной проблемы.

Ключевые слова: дух, феномен духа, субстанция духа, дух как состояние активности.

V. P. Plavych, Doctor of Philosophy, Candidate of Juridical Sciences, Professor,
Academician, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of General Law Disciplines and International Law
Frantsuzkiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: plavich45@ukr.net

SPIRIT AS AN INTERACTION OF THOUGHT-OBSERVING AND WILLFUL PROCESSES IN HUMAN AS A SPIRITUAL ESSENCE

Summary

Scientific and technological progress, the economization and technologization of all spheres of life have led to the loss of its significance as «science of the spirit». Classical philosophical reflections are being replaced by the «philosophy of being» and «hermeneutic discourses». Humanitarian thinking cannot occur without serious methodological structuring into the main components – spirit and soul. The spirit is that being that knows and through this knowledge defines itself. Spirit is freedom, just as freedom is a substance of spirit.

Consistency: life → soul → consciousness → self-consciousness can be represented as certain stages of the evolution of the spirit, its consistent concentration in itself, entry into the inner being (of life) itself. This evolution, on the one hand, presupposes a gradual abstraction, distraction from the external corporeal, but, on the other hand, it is accompanied by a complication, a variety of this external, enrichment of the forms of corporeal being and its connections with the inner, spiritual being.

Considering the well-known anthropological triad (body, soul, spirit) and comparing the spiritual and the bodily, one should give preference to the supremacy of the spirit over the body, the primacy of thought and feeling over action, requiring mental effort. So, the active state of the mind, soul and spirit of a person determines the direction of the process of “humanization”, forms important methodological dominants of the anthropology of law. The anthropology of law (positive and natural), in general, is the doctrine of man as a creature, which is created by the legal order. This process is filled with both ontological and deontological content. It should be noted that man is a cosmoplanetary phenomenon: the Universe is concentrated in it. The structure of man repeats its structure, therefore, the study of the nature of man is the key to knowledge of the Universe, a factor in understanding law.

A real thinker is not looking for simplified solutions and is always ready to clarify his views, opening up new facets of an endless problem.

Keywords: spirit, phenomenon of spirit, substance of spirit, spirit as a state of activity.